

T. KISS TAMÁS – TIBORI TIMEA: KULTÚRKAPUK

(KULTÚR[POLITIK]ÁK, ÉRTÉKKÖZVETÍTÉS, KULTURÁLIS VALÓSÁG)¹⁹⁷

Kezdjük egy formális ismertetéssel. 16 önálló tanulmányt tartalmaz a kötet, ebből mindössze kettő van, amelyiket a tudós házaspár tagjai közösen jegyeztek, T. Kiss Tamás 8, Tibori Timea 6 önálló tanulmánnyal szerepel. Az írások az utolsó másfél évtized termései.

Mire utalhat a sokértelmű cím? Az összegyűjtött tanulmányok szerint a kapuk azokon a falakon át vezetnek, amelyek az Életvilágokat és az Intézményi világokat elválasztják. Rajtuk keresztül lépnek be a különböző intézményesített kultúrpolitikák értékközvetítő szándékkal, hogy irányítsák, szabályozzák, – vagy ami még jobb – csak szolgálják a fal túlsó oldalán élő kulturális valóságok lakóit.

A kötet oroszlánrészé a kultúrpolitikák történeti leírását és analitikus értelmezését tartalmazza, a dualizmus korától Klebelsbergen keresztül egészen a kádárizmus koráig. Ez a rész T. Kiss Tamás kultúrtörténeti aprólékosággal és oknyomozó alaposággal kidolgozott munkája. A nagyobb része a kötetnek viszont a kultúrpolitikák operatív megvalósítóinak a helyzetét, útkeresését mutatja be, nevezzék őket akár népművelőknek, akár népnevelőknek, akár kultúrmenedzsereknek, vagy éppen andragógusoknak. Ők az igazi főszereplői a kötetnek, egy új hivatás, az andragógia képviselői, akik mint értékközvetítők egyszerre állnak kapcsolatban az intézményes kultúrpolitikákkal és a mindennapok kulturális valóságával is, azaz egyszerre látják felülnézetből és alulnézetből is a kultúra állapotát. T. Kiss Tamás a szerzőpárosból inkább a kultúrpolitika és az andragógia intézményesülése felől közelít az értékközvetítéshez, azaz a felülnézet dominálja az egyedül jegyzett írásait ebben a kötetben. Tibori Timea írásai viszont inkább az andragógusok napi gyakorlatának és a kulturális valóságoknak a szociológiai és esztétikai elemzéséhez kapcsolódnak, azaz az alulnézet a meghatározó a látásmódjában.

Mivel a kapukon inneni és azokon túli világ egymás folytatásai, de legalábbis szoros belső kapcsolatban állnak egymással, a tanulmányok sora egységes egészet alkot, a két szerző munkájában megmutatkozó perspektívaváltás logikus következménye a témaváltásból adódó megközelítésbeli különbségeknél. Szerencsére mindkét szerzőt a

holisztikus látásmód jellemzi. Mindegy, hogy a kapuk melyik oldalát mutatják be éppen, soha nem vesznek el a részletekben, mindig az egész lebeg a szemük előtt. A teljesség iránti vágyat az írásokban kitapintható pragmatikus tenni akarás, még pontosabban a társadalmat megmozgatni kívánó segíteni akarás egészíti ki.

Jól illusztrálja ezt az igyekezetüket a kötet középponti jelentőségű írása Durkó Mátyásról, az „Illegitim andragógusképzés megalapítója”-ról közösen jegyzett és Durkó halála évében, 2005-ben publikált tanulmány. Műfaját leginkább biográfikus formában elmesélt diszciplína-történetnek lehetne nevezni, amelyben a debreceni professzor életútján keresztül az andragógia, mint hivatás megszületését mutatják be a mából, amikor retrospektíven visszatekintve az új diszciplína intézményesítéséhez vezető utakat és tévutakat kritikusan, ám mégis empátiával tekintik át.

Bár a szerzők andragógia iránti elkötelezettsége kínálja magát, hogy keretező gondolata legyen ne csak a kötetnek, de az én ismertetésemnek is, a magam részéről mégis egy másik utat választottam. Mint a média kulturális szociológiájával foglalkozó kutatót, engem különösen az a kíváncsiság ragadott meg, ahogyan a modern magyar társadalom elmúlt időszakára olyannyira jellemző szüntelen átalakulásokat és változásokat tematizálták a tanulmányaikban. Tibori Timea „Magatartás és értékváltozások” című, először 2001-ben publikált tanulmányán keresztül szeretném bemutatni a szerzőknek a változások iránti különös érzékenységét. A szóban forgó tanulmány témája az a drámai átalakulás volt, amely a kulturális fogyasztás változásában következett be a rendszerváltás után, és amelyet a tranzitológiai jellegű írások körébe sorolhatunk.

Tibori Timea ebben a munkájában a rá jellemző „egyéni oldalról”, a mikroszociológia felől faggatja a kulturális valóságot. Szemben a kulturális rétegződésből kiinduló vizsgálatokkal, ő nem a statikus társadalmi struktúrából, hanem az életmódból indul ki, bármelyik osztálynak vagy rétegnek legyen is az általa vizsgált személy a tagja. A kulturális fogyasztást pedig olyan tevékenységnek értelmezi, mint amelyiken keresztül az identitásukat komponálják meg az emberek. Pontosabban olyan di-

196 Szeged, Belvedere, 2013.

namikus tevékenységnek, amely az önértékelés és a társadalmi meghatározottság közötti különbség áthidalását végzi. Ez a megközelítés nagyon korszerűvé teszi a tanulmányát, mert a kulturális identitás konstrukciójának az eszközöként értelmezi a kulturális használatot, nem az osztályhelyzet mechanikus derivátumának.

A kilencvenes években készült felmérések azt mutatták, hogy a rendszerváltás után tíz évvel a médiumok és a kulturális intézmények használatában már látszott az a tendencia, amely mára még markánsabbá vált. Például a koncertekre való járás tíz év alatt a felére csökkent, vagy a moziba járás Budapesten egyharmadával, vidéken kétharmadával csökkent. A közszolgálati televíziók műsoraiban létrejött eltolódás is szembeszökő volt, a szórakoztató műsorok és a reklámok megduplázódtak, de Tibori Timea észreveszi, hogy az informáló-oktató programok is megduplázódtak a rendszerváltás előtti időhöz viszonyítva.

A kérdőíves felmérés azt mutatta, hogy ebben az átmeneti időszakban a korábban önértéknek számító humán műveltséghez képest felértékelődött a szaktudás, a hasznosítható tudás, míg a hagyományos műveltségi értékorientációk – Bourdieu sza-

vaival szólva: a „vasárnapi tudás” – háttérbe szorult. Ezt úgy értelmezi, hogy a korszak a tudástársadalom irányába halad, amelynek fő hajtóereje a kultúra mediatiszációja. Tíz év után ma már látjuk, hogy ez a folyamat nem állt meg ennél a pontnál, hanem az élménytársadalom irányába mozdult tovább. Egy mai felmérés már azt mutatná, hogy nemcsak a humán műveltség, de a szaktudás is háttérbe szorult bizonyos fokig a kulturális fogyasztásban a szórakozás rovására.

Hogy ez a szünet nélküli átalakulás hanyatlást jelent-e, vagy csupán egy új civilizáció irányába történő gigantikus történelmi átrendeződés tanúi vagyunk-e, azt a szerző lényegében nyitva hagyja. A sommás ítékezés kerülésében Hankiss Elemért, a civilizációs átalakulás legismertebb hazai teoretikusát – egyik korábbi mesterét – követi. Abban viszont egyértelmű Tibori Timea álláspontja, hogy a kulturális mező pluralizálódása, a korábbi centralizált kultúrpolitikától való elfordulás minden ellentmondásossága ellenére is önértékkel bír, mert nagyobb egyéni mozgásteret nyitott az individualizációnak, az egyéni önkifejezésnek, egyáltalán a kultúra és az ízlés demokratizációjának. A kulturális fogyasztás területén is.

